

הרב יצחק שילת

בענין שינוי יעוד של מוקצה באמצע השבת

שבת קנ"ז. "פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר בכל השבת כולה הלכה כר' שמעון לבר ממוקצה מחמת מיאוס, ומאי ניהו נר ישן, וחד אמר במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכה כר"ש לבר ממוקצה מחמת איסור, ומאי ניהו נר שהדליקו בה באותה שבת, אבל מוקצה מחמת חסרון כיס אפילו ר"ש מודה דתנן כל הכלים ניטלין בשבת חוץ ממסר הגדול ויתד של מחרישה". ופסקו הראשונים כדעה השניה, המקילה, שגם מוקצה מחמת מיאוס מותר, ורק מוקצה מחמת איסור ומחמת חסרון כיס אסור.

ועיין שבת מ"ד. ומ"ו: וביצה ל': שר"ש התיר נר שהדליקו בה באותה שבת משום שאדם יושב ומצפה אימתי תכבה נרו, וה"ה לסוכה רעועה שצופה שתיפול ודעתיה עילויה, מה שאין כן בכוס ועשית גדולות, ובסוכה בריאה, שאין בהן יושב ומצפה, ר"ש אוסר.

ביצה ב': "גבי יו"ט דסתם לן תנא כר' יהודה דתנן 'אין מבקעין עצים מן הקורות ולא מן הקורה שנשברה ביו"ט". וכתבו התוס' ד"ה אין: "לא מייתי מרישא דאין מבקעין קורות, דהא מיירי בסואר של קורות דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס ובהא כולי עלמא מודן אפילו ר"ש, אלא מקיתי מסיפא דלא מן הקורה שנשברה. וא"ת והא ר"ש אינו מתייר אלא ביושב ומצפה, וי"ל דהכא נמי, הואיל ונשתברה ביו"ט מסתמא היתה רעועה מאתמול והוי כיושב ומצפה מתי תישבר קורתו".

וכתב רעק"א ב"דרוש וחידוש" ביצה שם: "ולוי נראה לולי דברי קדשם דהא דמוקצה מחמת חסרון כיס אסור היינו רק כמו סכין של שחיטה ומילה, דרוצה להחזיקם גם להלן לכך, אלא דלפי שעה רוצה לשמש בהם איזה דבר, אמרינן שמחמת חסרון כיס אינו עומד לטלטל ועדיין הקצאתו עליו, אבל אם באמצע יו"ט מיוחד הסכין של שחיטה ומילה לדבר אחר ואין רצונו להחזיקו עוד לשחיטה ומילה אלא לשאר תשמישין - משעה זו אינו עוד בכלל חסרון כיס, אלא דבין השמשות היה מוקצה מחמת חסרון כיס, והוי רק מדין מיגו דאיתקצאי ביה"ש דלא סבירא ליה לה"ש לאיסור".

והנה דברי רעק"א "והוי רק מדין מיגו דאיתקצאי ביה"ש דלא סבירא ליה לה"ש לאיסור" - ודאי אי אפשר להבינם כפשטם, שר"ש לא סבירא ליה כל עיקר הכלל של "מיגו דאיתקצאי ביה"ש אתקצאי לכולי יומא", שהרי לא זו בלבד שבגמרא הנ"ל מבואר שבאין "יושב ומצפה", כגון כוס, עששית וסוכה בריאה, מודה ר"ש שאע"פ שכבתה האש ונפלה הסוכה ואין שוב איסור, מכל מקום אסור לטלטלם, והיינו משום מיגו דאיתקצאי ביה"ש מחמת איסור אתקצאי לכולי יומא - אלא שגם בשאר סוגי מוקצה שמודה בהם ר"ש, אית ליה מיגו דאיתקצאי ביה"ש איתקצאי לכולי יומא, דהיינו בגרוגרות וצימוקים (שבת מ"ה.), שאע"פ שנתניבשו ונעשו ראויים באמצע השבת - אסורים בטלטול (ר"ן שבת כ"א.), ברי"ף ד"ה אין, ועי' ביצה כ"ו: שמוכח כן), ומוקצה מחמת גופו, דהיינו עצים דאבנים, שאע"פ שבאמצע השבת רוצה ליחדם לשימוש מסויים לעולם, אינו מועיל, אא"כ יחדם מבעוד יום (שבת נ.), והיינו על כרחך משום מיגו דאיתקצאי ביה"ש.

אלא ודאי כוונת רעק"א היא ששינוי יעוד המוקצה מחמת חסרון כ"ס באמצע השבת הוא בבחינת "יושב ומצפה". אך באמת סברה זו, ששינוי דעתו של האדם באמצע השבת יש להתייחס אליה כאל יושב ומצפה מתי תכבה נר - אינה פשוטה כל עיקר, שהרי בעצים ואבנים ראינו שאם שינה אדם דעתו והחליט באמצע השבת לייחדם - אין זה מועיל להסיר מהם שם מוקצה. ואף שיש לחלק בין עצים ואבנים, שלא היו בכלל כלי-מע"ש, לבין מוקצה מחמת חסרון כ"ס - מכל מקום על רעק"א הראיה לסברתו, בבואו להוציא מדברי התוס', שהרי אינו דומה מי שהדליק נר מבעוד יום ויודע שיכבה בשבת, למי שיחד כלי מבעוד יום לשימוש מסויים ומקפיד עליו, ובינתוים אין לו שום מחשבה לשנות את יעודו.

ואמנם, רעק"א מביא ראיה לדבריו מהר"ן בביצה (ט"ו. ברי"ף ד"ה ומכאן), שלדעתו מסביר את המחלוקת במוקצה מחמת מיאוס לפי אותו עיקרון. וז"ל הרעק"א: "וכעין זה איתא בהר"ן לענין מוקצה מחמת מיאוס דמשעה שרוצה להשתמש בו ואינו חושש למיאוסו נסתלקה הקצאתו, ותליא בפלוגתא דר"י ור"ש אי אמרינן מיגרו דאיתקצאי ביה"ש, ואם כן גם בסוואר של קורות-כיוון דעתה מבקעו ולא חזי עוד לבנין ונשאר רק מיגרו דאיתקצאי ביה"ש ושרי לר"ש."

ולענ"ד הדברים תמוהים: כלום היתר ר"ש במוקצה מחמת מיאוס משום שינוי היעוד הוא! והלא בשום מקום לא מצינו שהמטלטל מוקצה מחמת מיאוס לר"ש צריך להתכוון לייחדו מעתה לשימוש שאין בו מיאוס, או לנקותו, אלא ההיתר הוא לטלטלו לצורך גופו או מקומו באותה שבת א"ע"פ שמיאוסו בפועל אינו בטל כלל, ולמוצ"ש ימשיך להדליק בו. אמור מעתה ששינוי יעוד אין כאן, אלא לכל היותר שינוי התייחסות מצד האדם, היינו שמה שהיה מאוס בעיניו ביה"ש - כך לפי רעק"א גם לר"ש - נראה לו כשר לשימוש באמצע השבת. אך אם גם שינוי התייחסות הוא לר"ש בבחינת יושב ומצפה - ביטלת תורת מוקצה מחמת חסרון כ"ס לפי ר"ש, שהרי בכל מוקצה מחמת חסרון כ"ס יש שינוי התייחסות באמצע השבת, שביה"ש הקפיד עליו לא להשתמש בו לצורך אחר, ואילו עכשיו, באמצע השבת, שינה דעתו, ואינו מקפיד מלהשתמש בו לצורך גופו או מקומו ולהחזיקו למקומו ולשימושו העיקרי במוצ"ש, ואם זה נקרא יושב ומצפה - כלומר: יושב ומצפה אימתי תשתנה התייחסותו - אין לך מוקצה מחמת חסרון כ"ס שהוא אסור. אלא ודאי ששינוי התייחסות אינו בבחינת יושב ומצפה, וההיתר לר"ש במוקצה מחמת מיאוס הוא משום שלדעתו מיאוס הנר אינו סיבה מספקת להקצותו מדעתו משימוש אחר, ואף ביה"ש לא אתקצאי, משא"כ במוקצה מחמת חסרון כ"ס דקפיד עליה, שהוקצה ביה"ש והוקצה לכוליה יומא, ואין מועיל שינוי התייחסות באמצע השבת.

ובאשר לדברי הר"ן: הר"ן לא בא אלא להסביר שכלי שנמאס באמצע השבת אינו תלוי במחלוקת ר"י ור"ש, ע"ש, והיינו משום שלר"י כלי שהיה מאוס ביה"ש איתקצאי לכוליה יומא, אף אם באמצע השבת החליט להשתמש בו, אך כלי שתחילת מאיסותו היתה בשבת אינו מקבל שם מוקצה כלל (ואינו דומה לדבר שבאמצע השבת נשבר וחדל להיות כלי, שהוא כעצים ואבנים) - זהו תורף דברי הר"ן. ואף שלשונו שם "ולר"ש דלית ליה מוקצה כיון דהשתא חזי ליה אין הקצאתו שמע"ש אוסרתה", נוטה לכאורה לדברי הרעק"א שגם לר"ש היתה מוקצה מע"ש - נלענ"ד עפ"י ההכרח הנ"ל שאין הכוונה להקצאה ממש, אלא הכי פירושה: לר"ש דלית ליה מוקצה (ולא: דלית ליה מיגרו דאיתקצאי!) אין העובדה שלא השתמש בה בין השמשות אוסרתה, שהר"ן מכל מקום היא יכולה להיות ראויה לו בשבת לצורך גופו ומקומו, ומוקצה - מחמת מיאוס - לית ליה לר"ש.

תדע, שהרי הר"ן בחידושיו לשבת מ"ו. (נדפסו בחידושי הריטב"א), מעמיד את הגמרא שם בענין שרגא דנפטא כר' שמעון; דהיינו שאף בשרגא דנפטא לית ליה לר"ש מוקצה מחמת מיאוס, וכתב הר"ן (מ"ו: ד"ה מי): "דנפטא נמי כיון שתורת כלי עליו, אע"פ שאינו ראוי לתשיש מפני מיאוס שבו, כיון דחזי לכסויי ביה מאני - סגי". הרי שהיתרו של ר"ש אינו משום שינוי היעוד אן ההתייחסות, אלא משום שגם במיאוסו הוא ראוי לדעת ר"ש לתשיש זמני כלשהו, ומשום כך אינו מקצהו מדעתו¹.

הדרינן איפוא לסברת התוס' ששינוי היעוד באמצע השבת אינו מועיל אפילו לר"ש באותם סוגי מוקצה שהוא מודה בהם.

ולענ"ד יש להוסיף עוד, שאפילו נסכים עם סברת רעק"א ששינוי יעוד באמצע השבת הוא בבחינת יושב ומצפה דמותה לר"ש; מכל מקום להלכה אין להתיר מוקצה מחמת חסרון כיס במשנה את יעודך באמצע השבת, כי הנה רעק"א שם חולק גם על המגן אברהם בסי' ש"ח ס"ק י"ט, האוסר לטלטל כלים המוקצים מחמת חסרון כיס שנשברו בשבת ושבו אין בהם חסרון כיס (וראוים למלאכה) משום מיגו דאיתקצא ביה"ש, וכתב רעק"א שבכלים אפילו בהקאים אמרינן יושב ומצפה, כי כלים - בניגוד לקדרות בקאות - עלולים להישבר; ולכך לר"ש דקי"ל כוותיה אין אומרים בזה מיגו דאיתקצא². ורעק"א מביא מהמגן אברהם בסי' תק"א ס"ק ב' שכתב בעצמו שכלים אפילו בריאים נחשבים עלולים להישבר בשבת. ולכאורה הרי סתירה במגן אברהם: מחד הוא אוסר בכלים שנשברו משום מיגו דאיתקצא, ומאידך הוא כותב שבכלים הרק זה יושב ומצפה. והיה נראה לומר בישוב סתירה זו כך: להלכה הרי לא קי"ל כר"ש בנה שהודלק באותה שבת, אע"פ שיושב ומצפה, כמ"ש הגמ' הנ"ל בשבת קנ"ז. וכתבו התוס' שם דהיינו בדחייה בידיים דוקא, כגון נר, ולא בסתם מוקצה מחמת איסור, כגון בהמה שנתבלה, וכך פסק בשו"ע סי' הע"ט, א' ושכ"ד ז'. ואם כך יש לומר שפסק המג"א בכלים שנשברו בסי' ש"ח מבוסס על ההנחה שמוקצה מחמת חסרון כיס נחשב דחיה בדיים, ע' הש"י קכ"ג: בענין יתד של מחכישה: "דהנך קפיד עליהו ומיחז להו מקום", וזאת עפ"י הגמ' בעמ' הקודם בענין סיכי זיירי ומזורי: "דכינן דקפיד עליהו מיחז להו מקום" (כלומר: דמוקצה מחמת חסרון כיס הם) וז"ל שזנחוד המקום חשב דחיה בדקם, ואם כך אף ביושב ומצפה קי"ל להלכה דמיגו דאיתקצא לביה"ש איתקצא לכלי יומא, ושפיר פסק איפוא המג"א שמוקצה מחמת חסרון כיס שנשבר אסור לטלטלו³.

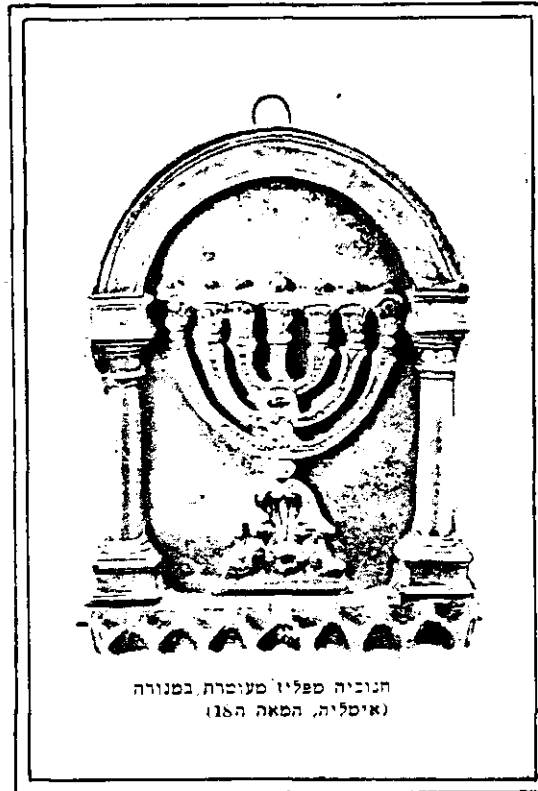
1. ורעק"א בסי' רע"ט מג"א ס"ק ג"ב מפלפל - לפי סברתו הנ"ל - האם מוקצה מחמת מיאוס מותר רק לצורך גופו או גם לצורך מקומו, ולענ"ד אינו מובן כלל, כי אף לצורך גופו הוא שימוש זמני למרות המאיסות, ואין הבדל בין גופו למקומו, וכמ"ש המג"א ושאר הפוסקים.

2. אמנם איני מבין לשם מה הוצרך רעק"א לומר שכלים עלולים להישבר, הרי לשיטתו בלא"ה, בקגע שנשברו יכול להחליט לשנות את יעודם מכאן ולהבא, ובהכח סג' וצ"ע.

3. ואף שמדברי המג"א בסי' תק"א ס"ק ב' משמע קצת שלא ס"ל שמוקצה מחמת חסרון כיס הוי כדחי בידיים, ע"ש היטב ואכמ"ל - וצ"ע אין ליישב הסתירה באופן אחר (וגיש להעיר שגם ראית המג"א שם ממסיקין בשברי כלים צ"ע, שהרי שם מדובר בכלים של היתר, ואולי חדא מיתרצא בחברתה, ואכמ"ל) - מכל מקום, נראה שעצם הסברה ניתנה להיאמר.

ואמנם, במשנה ברורה סי' ש"ח ס"ק ל"ה הכריע כפסק המג"א, שמוקצה מחמת חסרון כיס שנשבר באמצע השבת, אע"פ ששוב אינו מקפיד עליו - אסור לטלטלו, משום מיגור דאיתקצאי. וכל שכן, איפוא, שאם לא נשבר ורוצה לשנות את ייעודו בשבת - שאינו רשאי (כי שבירה ושינוי יעוד לא גריעא משינוי יעוד גרידא), כדעת התוס'.

(נפק"מ מעשית: סוחר המחזיק בחנותו כלי אוכל וכד' למכירה, ומקפיד עליהם שלא להשתמש בהם ולהחזירם למדף, כיון שלא ירצו לקנות כלל משומש, דהו"ל מוקצה מחמת חסרון כיס (רמ"א בסי' ש"ח, א'), ובאמצע השבת הוצרך לכלים - אסור לו לקחת מהחנות אפילו על מנת להשאירם לצמיתות לשימוש ביתי).

הנוכיה ספלין מעוברת במנורה
(איסלית, המאה ה-18)